

The background of the entire image is a photograph of a rock surface covered in ancient red ochre paintings. The paintings include various animals such as horses, oxen, and deer, as well as human figures in different poses, some carrying loads on poles balanced across their shoulders. The rock surface is cracked and textured, adding to the historical feel of the image.

Att förstå och förklara samhället

– en rapport om resurskrisen inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning

dik

Förord

Vi lever i en komplex värld där relationer mellan nationer, folkgrupper och subkulturer blir alltmer polariserade. Det är krig i Europa, desinformation har fått fäste, främlingsfientlighet och hbtqi-fobi frodas, yttrandefrihet och demokrati är under attack. Klimatkrisen – med extremväder, bränder och översvämningar i sitt kölvatten – är ett faktum.

Behovet av att förstå oss själva och de utmaningar som samhället står inför, samt att tolka de kulturella yttringar som motsättningarna mellan oss tar sig är enorma. Trots det sker det en konsekvent nedprioritering av både utbildning och forskning inom de två områden som kan möta dessa behov bäst – humaniora och samhällsvetenskap.

Mer än hälften av studenterna finns inom humaniora och samhällsvetenskap, ändå får dessa områden jämfört med andra ämnen minst resurser både till utbildning och forskning. Det är dessutom svårare att få forskningsanslag och de anslag som beviljas är avsevärt mindre än för andra ämnesområden. Ständig resursbrist leder till både stress och otrygghet för forskare.

I Strindbergs pjäs Ett drömspel konstaterar Indras dotter om och om igen att: ”Det är synd om människorna.” Det är svårt att inte hålla med om detta när man studerar hur styvmoderligt humanistisk och samhällsvetenskaplig utbildning och forskning behandlas i Sverige. Det är nämligen inte lätt att vara människa i en extremt svårnavigerad tid där kunskapen om vad det är att vara människa i relation till andra och sin omvärld inte anses vara värd att satsa på.

Därför kräver DIK:

- Långsiktiga satsningar på humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning.
- Högre ersättningsbelopp för utbildning inom humaniora och samhällsvetenskap.
- Stärk etiska och humanistiska ämnen i grundskolan och gymnasiet.
- Högre krav på trygga anställningar inom akademien.

Anna Troberg, förbundsordförande i DIK

”Det är inte lätt att vara människa i en extremt svårnavigerad tid där kunskapen om vad det är att vara människa inte anses värd att satsa på.”

Innehåll

Förord.....	2
Innehåll	3
Sammanfattning.....	5
Fyra krav för att stärka humaniora och samhällsvetenskap.....	6
Om rapporten.....	7
Metod	7
Inledning	8
Resurstilldelningen till utbildning och forskning.....	9
Forskningsfinansiering.....	11
Fördelningen av statliga forskningsmedel mellan olika ämnesområden	12
Fördelning av forskningsmedel i statsbudgeten	12
Stöd från Vetenskapsrådet	13
Fördelning av direkta och externa anslag till forskning inom olika ämnesområden.....	16
Antal doktorander inom olika ämnesområden	18
Doktorandfinansiering	18
Flest studenter – men minst resurser.....	20
Utbildningens finansiering.....	21
Avslutning: Underfinansieringen av humaniora och samhällsvetenskap får stora konsekvenser.....	24
Utbildningens kvalitet påverkas negativt.....	25
Konsekvenser för arbetsmiljön	25
Sämre möjlighet att hantera avgörande samhällsutmaningar.....	25
Strategiskt att satsa på humaniora och samhällsvetenskap	27
DIK kräver	28

Om DIK

DIK är facket för alla som arbetar eller studerar inom kultur, kommunikation eller kreativ sektor. DIK har över 20 000 medlemmar runt om i landet och ingår i Saco, Sveriges akademikers centralorganisation. DIK är partipolitiskt obundet.

Huvudförfattare: Git Claesson Pipping, docent och högskolepolitisk expert, på uppdrag av DIK
Medförfattare och redaktör: Johanna Alm Dahlin, DIK
Formgivning: Kajsen Burell, Printempo
Bilder på sidorna 1, 15 och 22: Pexels
DIK 2023:5

Sammanfattning

Humaniora och samhällsvetenskap får betydligt mindre resurser för både forskning och utbildning än andra ämnen. Samtidigt är det där som mer än hälften av studenterna utbildas. Bristen på finansiering får stora konsekvenser för forskarna och studenterna, och i förlängningen också för samhället. För att stärka villkoren för humaniora och samhällsvetenskap ställer DIK fyra krav till regeringen och till universitet och högskolor.

Rapporten visar:

- Statliga forskningsmedel fördelas mycket ojämnt mellan olika ämnen. År 2021 fick forskning inom humaniora och konst cirka 3 miljarder kronor och samhällsvetenskap cirka 6,6 miljarder. Det kan jämföras med anslagen till forskning inom medicin (15,5 miljarder) eller naturvetenskap (11,9 miljarder).
- Vetenskapsrådet beviljar i lägre grad ansökningar från forskare inom humaniora och samhällsvetenskap och de får också lägre summor jämfört med forskare inom exempelvis medicin eller teknik.
- Det utbildas för få doktorander inom humaniora och samhällsvetenskap för att täcka högskolans framtida behov av lärare. Andelen doktorander inom humaniora har minskat med 26 procent under de senaste tio åren. Finansieringen av doktorander inom humaniora och samhällsvetenskap görs dessutom ofta från redan knappa fakultetsanslag, medan doktorander inom andra områden oftare finansieras med externa medel.

- Lektorer inom humaniora och samhällsvetenskap behöver ägna mer av sin tid åt undervisning och får därför mindre tid till forskning jämfört med lektorer inom andra områden. Det påverkar utbildningarnas forskningsanknytning negativt.
- Även utbildningarna får mindre resurser. Ämnesgruppen humaniora, samhällsvetenskap, teologi och juridik har den lägsta ersättningen per student av alla ämnen, vilket påverkar utbildningarnas kvalitet negativt. Samtidigt är det de som utbildar den absolut största gruppen av studenter.
- 59 procent av studenterna finns inom humaniora, konst och samhällsvetenskap (ca 190 000 studenter), men dessa ämnen får bara 20 procent av de totala forskningsmedlen (ca 9,6 miljarder kronor). Medicin, naturvetenskap och teknik har tillsammans 38 procent av studenterna (ca 123 000), men 74 procent av forskningsmedlen (ca 35 miljarder kronor).
- Bristen på finansiering skapar stress och otrygga anställningsvillkor för forskarna. Det drabbar arbetsmiljön och gör det svårt att behålla bra kompetens.
- I slutändan drabbas samhället genom att forskarna får mindre möjlighet att bidra till att förstå och hantera vår tids stora utmaningar – som krig och konflikter, främlingsfientlighet, klimatförändringar, desinformation och de växande hoten mot demokratin.

Fyra krav för att stärka humaniora och samhällsvetenskap

Om Sverige vill ligga i framkant när det gäller forskning och innovation är det både strategiskt och nödvändigt att satsa på humaniora och samhällsvetenskap.

DIK kräver

1. Långsiktiga satsningar på humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning
2. Högre ersättningsbelopp för utbildningar inom humaniora och samhällsvetenskap
3. Stärk estetiska och humanistiska ämnen i grundskolan och gymnasiet
4. Högre krav på trygga anställningar inom akademien

Om rapporten

Denna rapport undersöker hur resurstilldelningen till forskning inom humaniora och samhällsvetenskap ser ut jämfört med andra ämnesområden. För att bredda bilden undersöks även fördelningen av resurser till utbildning och antalet doktorandplatser.

Syftet är att synliggöra att forskningen inom humaniora och samhällsvetenskap är underfinansierad, varför det är ett problem och vad som krävs för att vända utvecklingen. Rapporten riktar sig främst till regering och beslutsfattare, men även till andra aktörer inom forskningspolitiken och till studenter, forskare och andra yrkesverksamma inom humaniora och samhällsvetenskap.

Metod

Rapporten baseras på analys och sammanställning av tidigare rapporter på området, samt på viss datainsamling av rapportförfattaren. Huvudkällorna är Vetenskapsrådet¹, Universitetskanslersämbetet (UKÄ)² och deras statistikdatabas³, samt regeringens budgetproposition 2022/23 utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning⁴. Därutöver har rapporter från Sveriges universitetslärare och forskare (SULF)⁵ och tankesmedjan Humtank⁶ använts. När det behövs för översiktighet har siffror ur tabeller i källorna omvandlats till diagram. Slutligen har viss data angående doktorandfinansiering samlats in via direkt förfrågan till Lunds universitet. Insamlingen genomfördes i november 2023.

Rapporten undersöker resurstilldelningen till forskning och utbildning inom humaniora och samhällsvetenskap.

¹ Vetenskapsrådet, Forskningsöversikt för humaniora och samhällsvetenskap, 2023.

² Universitetskanslersämbetet, Årsrapport 2023, 2023.

³ Universitetskanslersämbetet, Databasen Högskolan i siffror

⁴ Regeringens budgetproposition för 2023, Prop. 2022/23, Utgiftsområde 16

⁵ SULF, Systemfel i kunskapsfabriken 2018; I skuggan av osäkerheten, 2021; Vart tar pengarna vägen, 2021.

⁶ Humtank, Humanioras pris och värde: resurser och utbildningskvalitet, 2016.

Inledning

Vetenskapen är till synes obegränsad: den undersöker kosmos oändlighet, den studerar naturens minsta beståndsdelar, mindre än atomer. Den studerar levande organismer som växter, djur och människor, och den studerar det människan skapar, både sådant som syns i samhället och kulturen, och det som inte syns, till exempel känslor och mellanmänniska relationer.

Vetenskapens roll är också att – med utgångspunkt i det man vet – hitta lösningar på olika problem. Men det finns stora skillnader mellan olika vetenskapliga fält när det gäller forskningens finansiering och således också när det gäller möjligheten för forskarna att bidra till samhällsutvecklingen. I föreliggande rapport kommer vi att visa att forskningen inom humaniora och samhällsvetenskap missgynnas i jämförelse med annan forskning, och diskutera vilka följder detta får.

”Det finns stora skillnader mellan olika vetenskapliga fält när det gäller forskningens finansiering och således också möjligheten för forskarna att bidra till samhällsutvecklingen.”

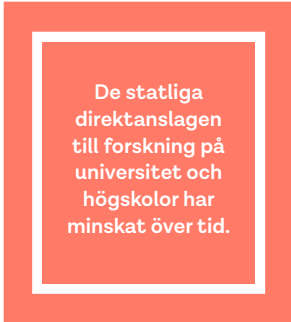
Resurstilldelningen till utbildning och forskning

I detta avsnitt visas hur mycket resurser som går till forskning och utbildning i stort, var pengarna kommer ifrån och hur fördelningen ser ut mellan olika ämnesområden.

I stort sett all utbildning på universitet och högskolor⁷ finansieras av staten. För forskningen ger staten en allt mindre del direkt till lärosätena⁸. En allt större andel kommer från andra finansiärer, främst statliga myndigheter men också olika stiftelser och fonder.

Fördelningen av resurser både för utbildning och forskning baseras i grunden på den verksamhetsindelning som gjordes redan under medeltiden även om den finfördelats något de senaste seklerna. För förståelse av situationen krävs en kort historisk tillbakablick.⁹

Verksamheten indelades redan på medeltiden in i fakulteter, vilket från början avsåg alla lärare på ett universitet som var verksamma inom samma område. Senare, och på många håll än idag, kom begreppet att avse en organisatorisk enhet inom universiteten. Traditionellt – från de första universiteten i Europa på medeltiden – fanns fyra fakulteter: teologisk, juridisk, medicinsk och filosofisk. De första två betjänade kyrkan, de andra samhället. Filosofisk fakultet skulle under 1800-talet komma att delas i en naturvetenskaplig fakultet (inklusive matematik) och en humanistisk. I Sverige innebar detta först bara att fakulteten delades i två sektioner. Inte förrän 1956 blev humaniora och naturvetenskap separata fakulteter, och

De statliga direktanslagen till forskning på universitet och högskolor har minskat över tid.

⁷ Skillnaden mellan universitet och högskolor ligger i princip i rätten att utfärda doktorsexamen. Vad gäller utbildning på grundnivå och avancerad nivå ska universitet och högskolor vara likvärdiga och ha samma förutsättningar. Men eftersom föreliggande rapport fokuserar på forskning handlar den i huvudsak om universiteten – det är där merparten av forskningen bedrivs.

⁸ Samuelsson i Universitetslärares, Forskningsproppen får både ris och ros av SULF, 2021.

⁹ För en grundligare genomgång hänvisas till: Gribbe på uppdrag av Universitetskanslersämbetet, Förändring och ocontinuitet: Reformen inom högre utbildning och forskning 1940–2020, 2022

1964 delades humanistisk fakultet återigen genom att regeringen gjorde samhällsvetenskapen till en egen fakultet. Under många århundraden var det också så att studenterna inte skrev in sig på universiteten utan på den fakultet där man ville studera.

I takt med att vetenskapen utvecklades kom nya områden in och idag kan man studera och forska inom många fält. Den högsta examen som ges är doktorsexamen, och den titel doktoranden får vid disputationen avgörs av vilken fakultet ämnet tillhör. De fakulteter som från början rymdes inom filosofisk fakultet (humaniora, samhällsvetenskap och naturvetenskap) ger filosofie doktorsexamen. De andra ursprungliga fakulteterna har också fortsatt med de gamla titlarna: medicine, juris och teologie doktor. I de nyare fakulteterna kan man bli teknologie och agronomie doktor. Sedan något tiotal år kan man också bli konstnärlig doktor.

På svenska högskolor bedrivs precis som på universiteten forskning och utbildning, och flera högskolor har rätt att utfärda doktorsexamen i enskilda ämnen, men där delas verksamheten sällan in i fakulteter. Det hänger också samman med att ämnesområdena naturligtvis inte är helt skilda, utan går över fakultetsgränserna. Den traditionella indelningen används ändå när regeringen i sin statsbudget fördelar resurser till utbildning och forskning, även om man sedan 1998 inte längre använder begreppet fakultet utan i stället använder begreppen utbildnings- respektive vetenskapsområde.

Denna rapport granskar resurstilldelningen till forskning. Fokus ligger på humaniora och samhällsvetenskap. Men rapporten tar också upp resurserna till utbildning. Skälet är att närheten mellan utbildning och forskning är en förutsättning för utbildning av hög kvalitet. Denna koppling mellan forskning och utbildning på universitet och högskolor är fastslagen i lag. Enligt Högskolelagen ska utbildningen vila på ”vetenskaplig eller konstnärlig grund samt på beprövad erfarenhet” och verksamheten ”skall bedrivas så att det finns ett nära samband mellan forskning och utbildning” (Högskolelagen 1 kap. §2 och §3).

Humaniora och samhällsvetenskap

Humaniora och samhällsvetenskap är de ämnesområden som behandlar människan och samhället. Traditionella humanistiska ämnen är till exempel historia, filosofi, estetik, litteraturvetenskap och etnologi. Det angränsande området humanvetenskaper (sociologi, pedagogik, kulturanthropologi med flera) räknas oftast som samhällsvetenskap. Samhällsvetenskapliga ämnen utöver dessa är till exempel statsvetenskap, nationalekonomi och kulturgeografi.

Forskningsfinansiering

Forskning och forskarutbildning på universitet och högskolor i Sverige finansieras från många olika håll. Den absolut största delen kommer på olika vägar ur statskassan. Regeringen delade 2022 ut 43,5 miljarder kronor men bara 17,6 miljarder gick direkt till forskning vid lärosätena. En del gick till statliga forskningsråd som delade ut 7,5 miljarder till lärosätena och en annan del till andra myndigheter som bedriver forskning. Av dessa medel delades 3,8 miljarder ut till lärosäten.

De privata stiftelserna är många och svåra att överblicka. I särklass störst är Wallenbergstiftelsen som bidrog med 2,1 miljarder 2022. Sedan kommer i tur och ordning Cancerfonden (700 miljoner), Riksbankens jubileumsfond (316 miljoner), lärosätesförvaltade fonder (269 miljoner) och Hjärt-Lungfonden (187 miljoner). De fonder som gav mindre än 50 miljoner vardera gav tillsammans 2 693 miljoner¹⁰.

Vid avvecklingen av löntagarfonderna¹¹ bildades fyra¹² forskningsfonder; Mistra¹³, Östersjöstiftelsen¹⁴, Stiftelsen för strategisk forskning och KK-stiftelsen¹⁵. Dessa delade under 2022 tillsammans ut cirka 1,5 miljarder.

Sammantaget fanns det alltså 47,5 miljarder kronor till forskning på lärosätena 2022. Men hur fördelas pengarna?

47,5

miljarder kronor

Så mycket forskningsmedel fick landets lärosäten år 2022.

Staten står för över 90 procent av forskningsfinansieringen. Av detta går ungefär 40 procent direkt till lärosätena.

¹⁰ Universitetskanslersämbetet, Årsrapport 2023, tabell 7.6.

¹¹ För stiftelsernas tillkomst och historia hänvisas till Eklund, Stiftelserna ett kvartssekel - en hisnande resa från löntagarfonder till forskningspengar, 2019.

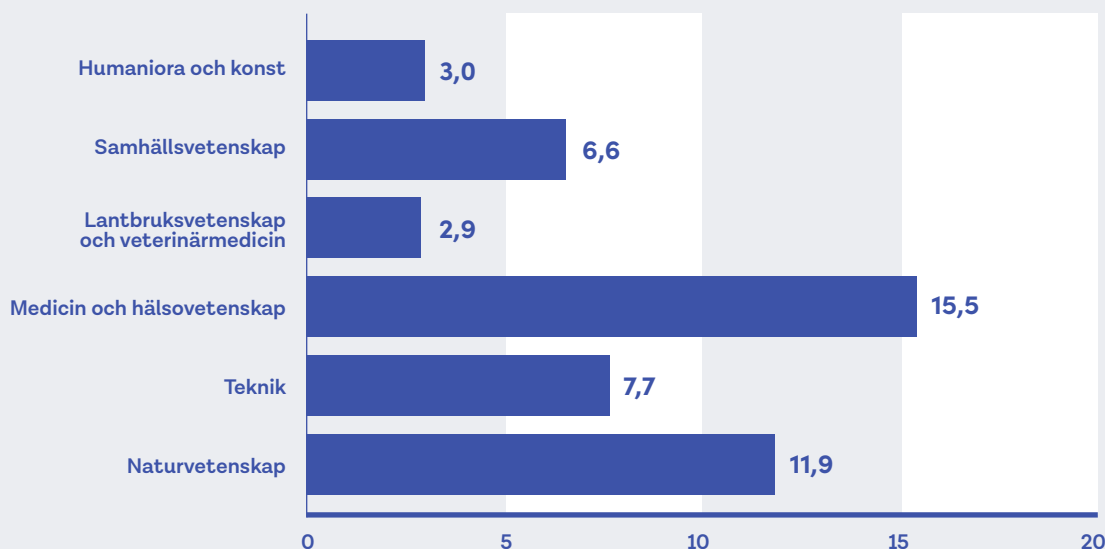
¹² Den femte fonden, Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT), är inte en renodlad forskningsfinansiär utan stöder i stället internationell samverkan.

¹³ Stiftelsen för miljöstrategisk forskning.

¹⁴ Forskning om Östersjön och östersjöländerna, bland annat vid Södertörns högskola.

¹⁵ Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling.

Figur 1: Lärosätenas totala intäkter till forskning och forskarutbildning 2021, miljarder kronor

Källa: Universitetskanslersämbetets årsrapport 2023, tabell 8.1

Fördelningen av statliga forskningsmedel mellan olika ämnesområden

Figur 1 visar hur forskningsmedlen fördelar sig över olika ämnesområden. Diagrammet ger oss den totala bilden av lärosätenas resurser för forskning och forskarutbildning oavsett finansieringskälla, det vill säga statistiken över alla medel för forskning och forskarutbildning som universitet och högskolor disponerade under 2021.

Som diagrammet visar är fördelningen mellan olika ämnesområden mycket ojämn. Humaniora och samhällsvetenskap, som har de största studentgrupperna, får avsevärt mycket mindre resurser än övriga områden – de får cirka 3 respektive 6,6 miljarder kronor.

Det enda område som får mindre medel är det lilla området lantbruksvetenskap och veterinärmedicin, ett ämne som i princip bara finns på Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och där man har jämförelsevis få studenter.

Fördelning av forskningsmedel i statsbudgeten

Forskningen vid lärosätena finansieras till viss del av direkta statliga medel, av historiska skäl i dagligt tal kallade fakultetsmedel eller, något modernare, basanslag. Varje lärosäte förfogar själv över dessa medel och hur de fördelas i verksamheten¹⁶. Huvuddelen av resurserna kommer dock från andra finansieringskällor genom dels Vetenskapsrådet och andra myndigheter, dels bidrag från olika stiftelser och fonder samt näringslivet. Dessa medel kallas externa medel och delas ut till lärosätena efter ansökan från enskilda forskare eller forskargrupper.

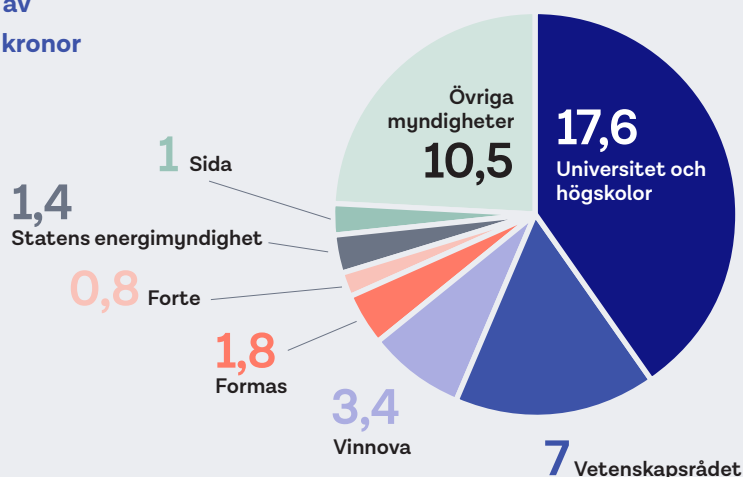

3 miljarder kronor

går årligen till forskning inom humaniora. Medicin får 15,5 miljarder och naturvetenskap får 11,9 miljarder.

¹⁶ SULF visar på skillnaderna i fördelningsmönster i rapporten: Vart tar pengarna vägen, 2021.

Figur 2: Regeringens fördelning av forskningsmedel 2022, miljarder kronor

Källa: Regeringens budgetproposition för 2023, utgiftsområde 16, tabell 6.1, s. 210. Siffrorna avser år 2022.

Figur 2 visar hur regeringens forskningsmedel fördelades år 2022. Totalt fördelades cirka 43,5 miljarder kronor. Ungefär 40 procent av detta gick direkt till lärosätena (17,6 miljarder kronor). Resten delas i två jämnstora delar (ungefär 30 procent vardera) där den ena delen går till myndigheter som själva bedriver forskning: dels de namngivna Statens energimyndighet och Sida, dels de som döljs under begreppet Övriga myndigheter vilket är till exempel Försvarmakten, Trafikverket och Naturvårdsverket. De sista 30 procenten går till myndigheter vars uppgift är att fördela forskningsmedel efter olika former av ansökningsförfaranden. Mest får Vetenskapsrådet (7 miljarder). Därefter kommer Vinnova, verket för innovationssystem, som får 3,4 miljarder. Forskningsråden Formas (miljö, areella näringar och samhällsbyggnad) och Forte (hälsa, arbetsliv och välfärd) får 1,8 respektive 0,8 miljarder.

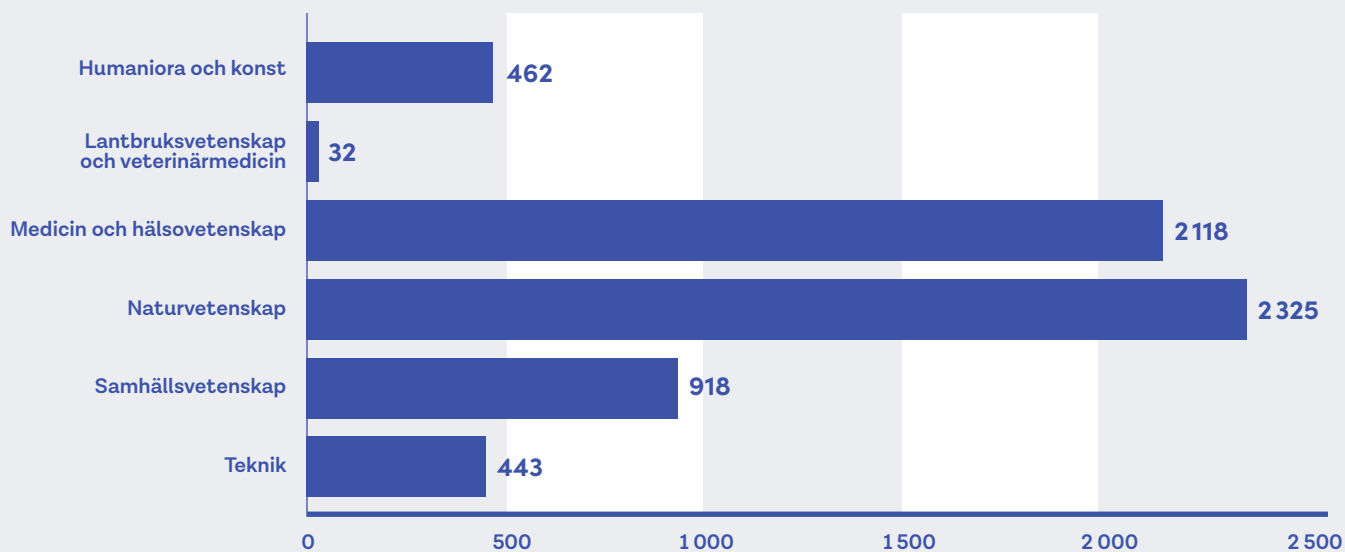
Sammantaget utgör alltså de medel som går direkt till lärosätena bara en dryg tredjedel (40 procent) av hela regeringens forsknings-satsning. Man anar också av namnen på myndigheterna Vinnova, Formas och Forte att de medel som myndigheterna fördelar vidare sannolikt är mer tillgängliga för naturvetenskap, teknik, medicin och samhällsvetenskap än för humaniora.

Stöd från Vetenskapsrådet

Den statliga myndigheten Vetenskapsrådet har till uppgift att finansiera forskning och forskningsinfrastruktur vid landets lärosäten. För 2023 fick de 7 miljarder att fördela. De instanser som ansvarar för medelsfördelning, uppföljning och utvärdering är:

- Tre ämnesråd: humaniora och samhällsvetenskap, naturvetenskap och teknik, medicin och hälsa.
- Fyra kommittéer för klinisk behandlingsforskning och konstnärlig forskning.
- Ett råd för forskningens infrastruktur.

Figur 3: Vetenskapsrådets stöd 2022 fördelat på forskningsämnesgrupp, miljoner kronor

Källa: Vetenskapsrådets årsredovisning 2022, tabell III.

Fördelningen av medel till de olika råden och kommittéerna är inte helt fri. I regeringens anvisningar till myndigheten (regleringsbrevet) anges vissa gränser för hur resurserna ska användas. **Figur 3** visar hur Vetenskapsrådet fördelade sina totala resurser 2022.

Som synes är humaniora och samhällsvetenskap större än teknik i Vetenskapsrådets utdelning (se nedan). Men som vi vet från tidigare diagram har teknik ändå avsevärt större totala resurser än humaniora.

Vetenskapsrådets olika ämnesråd publicerar vart tredje år en forskningsöversikt, det vill säga en rapport om läget inom rådets område. Årets forskningsöversikt för humaniora och samhällsvetenskap är, för att vara en myndighetsprodukt, tämligen skarp i sin bedömning av vilka resurser regeringen gör tillgängliga för forskning inom humaniora. Två citat från inledningen till avsnitt 2, *Forskningens förutsättningar, kvalitet och genomslag*,¹⁷ belyser hur allvarlig Vetenskapsrådets ämnesråd för humaniora och samhällsvetenskap anser att situationen är:

Många svenska universitetslektorer har /---/ relativt lite tid för egen forskning i sina tjänster.

Kompetensförsörjningen för många små ämnen, särskilt inom humaniora, är på många håll prekär, inte minst för att alltför få doktorander kan finansieras.

I forskningsöversikten kommenterar ämnesrådet också regeringens alltför njuget inställning till humaniora och samhällsvetenskap i relation till övrig forskningsfinansiering: "Till denna av regeringen orsakade snedfördelning ska läggas att medicin/hälsa och naturvetenskap/teknik har fler och djupare finansieringskällor bland

¹⁷ Vetenskapsrådet, Forskningsöversikt för humaniora och samhällsvetenskap, 2023, s. 11.

stiftelsefinansiärerna än vad humaniora och samhällsvetenskap har.”¹⁸ Detta belyses också i **figur 2**. Ett annat tydligt exempel är att Cancerfonden ensam ger dubbelt så mycket forskningsstöd som den största fonden avsedd för humaniora och samhällsvetenskap, Riksbankens jubileumsfond (se ovan i avsnittet *Forskningsfinansiering*).

Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap lyfter också fram att deras begränsade resurser ger en lägre beviljandegrad än de andra vetenskapsområdena. Det vill säga: en mindre andel sökande beviljas forskningsmedel. Beviljandegraden för 2021 är ungefär 10 procent, vilket kan jämföras med medicin och hälsa (mer än 20 procent) och naturvetenskap och teknik (ungefär 20 procent)¹⁹. Den låga beviljandegraden blir än mer tydlig när det framgår att sökanden inom humaniora får de lägsta beloppen (435 355 kr/år) jämfört med samtliga andra ämnesområden. Mest per sökande får medicin och hälsa (986 158 kr/år) respektive naturvetenskap och teknik (816 730 kr/år).

Sammantaget är ämnesrådets rekommendationer till regeringen skarpa och börjar med att upprepa förslaget från forskningsöversikten 2019 – att ge en resursförstärkning på 50 procent till humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning.

50 %

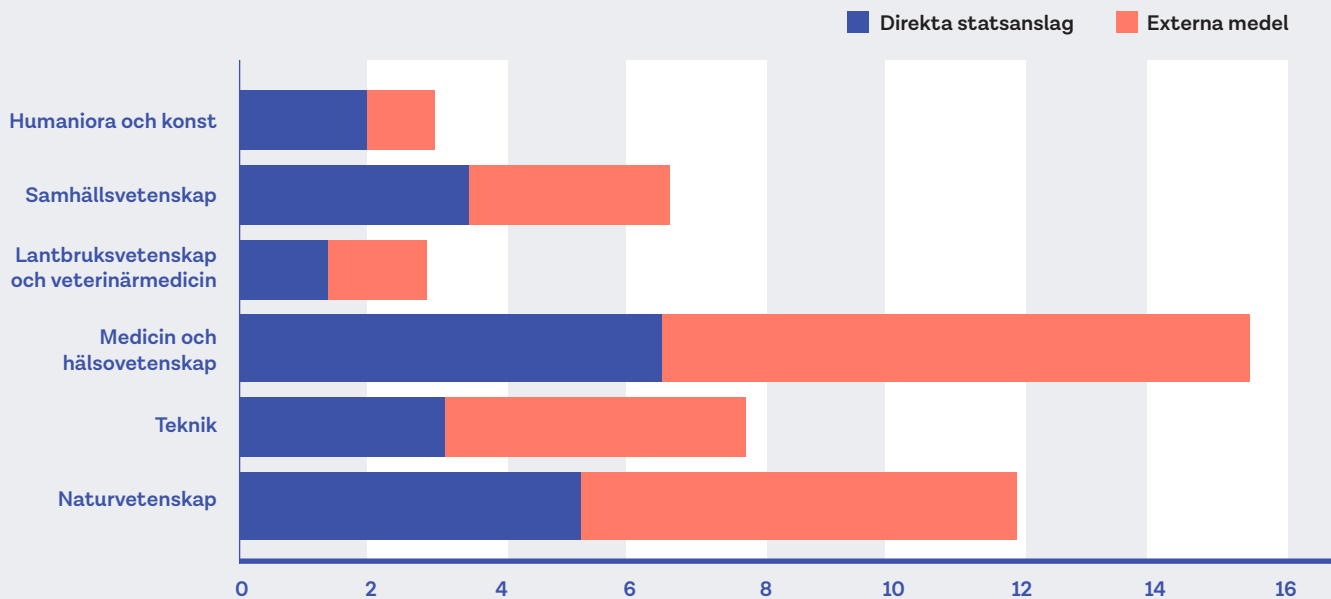
Så mycket anser Vetenskapsrådet att de fria forskningsresurserna till humaniora och samhällsvetenskap behöver öka.

¹⁸ Vetenskapsrådet, Forskningsöversikt för humaniora och samhällsvetenskap, 2023, s. 14.

¹⁹ Vetenskapsrådet, Forskningsöversikt för humaniora och samhällsvetenskap, 2023, diagram 3, s. 14.

Figur 4: Direkta statsanslag och externa medel per ämnesområde 2021, miljarder kronor

Källa: Universitetskanslersämbetets årsrapport 2023, tabell 8.1.

Fördelning av direkta och externa anslag till forskning inom olika ämnesområden

Som påpekades ovan delar regeringen ut stora delar av forskningsbudgeten till myndigheter som i sin tur ska dela ut medel till lärosätena efter ansökan från enskilda forskare. **Figur 4** visar hur de totala medlen för forskning fördelar sig över olika ämnesområden. I statistiken ingår direkta och externa statliga satsningar samt de medel som kommer från privata finansiärer.

Som framgår av diagrammet är fördelningen mellan olika ämnesområden mycket ojämn. Humaniora och samhällsvetenskap, som har de största studentgrupperna, får avsevärt mycket mindre resurser än övriga områden.

Diagrammet är tydligt men kan också beskrivas i ord: de tre områden som redan har mest direkta forskningsmedel – medicin och hälsa, teknik respektive naturvetenskap – får också mer än hälften av sina resurser från externa källor. Det gäller också lantbruksvetenskap. Humaniora och samhällsvetenskap får å sin sida 34 respektive 46 procent av sina inkomster från externa källor.

Den ojämna fördelningen av forskningsmedel får direkta följder för både forskningen och undervisningen. Universitetskanslersämbetet konstaterar i sin årsrapport för 2023 följande:

Inom de flesta anställningskategorier är det inte så stor skillnad i andelen forskningstid mellan olika forskningsämnesområden. Det tydligaste undantaget är lektorer inom humaniora och konst. *De ägnar i genomsnitt mindre tid åt forskning än lektorer inom andra områden. De undervisar i stället mer på grundnivå och avancerad nivå.*²⁰

Humaniora och samhällsvetenskap får avsevärt mycket mindre forskningsmedel än andra områden, trots att de utbildar flest studenter.

²⁰ Universitetskanslersämbetet, Årsrapport 2023, s. 130.

Det vill säga: lektorerna inom humaniora och konst har inte tillräcklig tid för forskning. Det kan alltså inte sägas att utbildningen i tillräcklig grad bedrivs i nära samband med forskning, vilket högskolelagen kräver.

En undersökning gjord av SULF:s professorers förening 2018 visar inte bara att en tredjedel av professorerna ägnar mindre än 20 procent av sin arbetstid till forskning, utan också att en hel del av forskningstiden förväntas upptas av kompetensutveckling.²¹ Det vill säga; professorn förväntas ta till sig nya metoder för undervisning och handledning på den avsatta forskningstiden i stället för att forska.

Vetenskapsrådet konstaterar i sin forskningsöversikt för humaniora och samhällsvetenskap – också utan siffror – att de redan låga direkta forskningsmedlen till humaniora och samhällsvetenskap får två konsekvenser. Den ena är att forskningsmedlen i stor utsträckning används för att finansiera doktoranders forskarutbildning, den andra att det utbildas alldeles för få doktorander eftersom medlen inte räcker till.²² Även Universitetskanslersämbetet prognosticerar att det kommer att finnas ett underskott på doktorsexaminerade inom samhällsvetenskap och humaniora, alltså att det inte kommer att finnas tillräckligt många vetenskapligt kompetenta lärare för högskolans behov.²³ Deras bedömning är att det under hela perioden fram till 2035 kommer att finnas för få doktorander inom dessa områden. Men inom medicin och hälsovetenskap kommer det från och med 2026 att finnas ett överskott och att även naturvetenskap och teknik kommer att ha ett överskott från och med 2031.

Lektorerna inom humaniora och konst har inte tillräcklig tid för forskning.

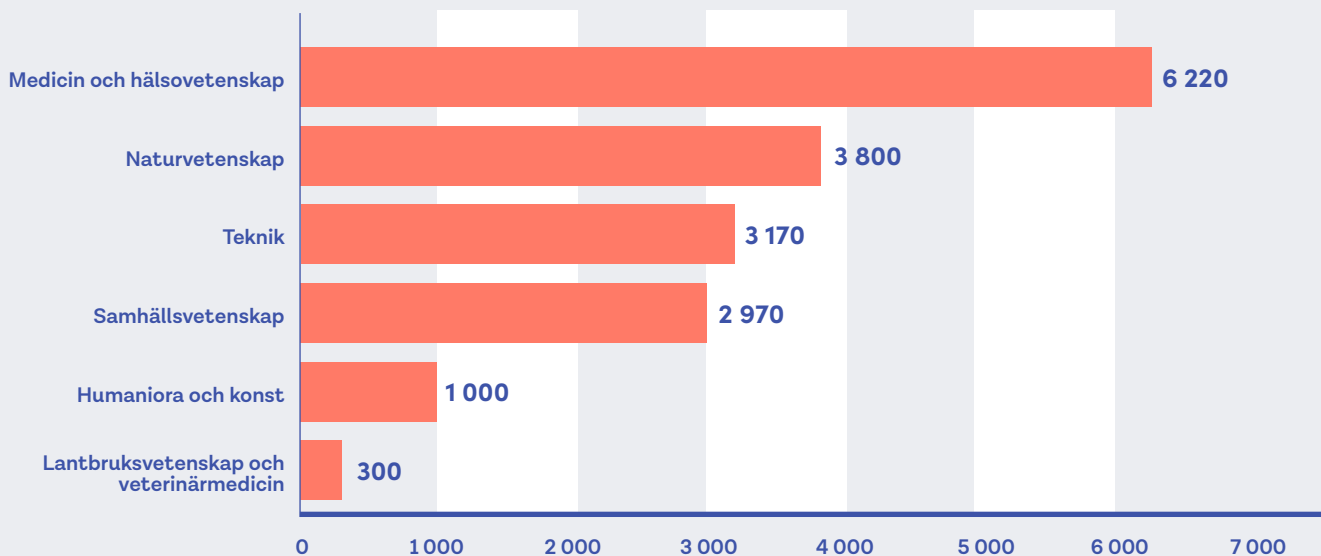
Det kommer sannolikt finnas för få doktorsexaminerade inom humaniora och samhällsvetenskap under lång tid framöver.

²¹ SULF, Ingen tid för forskning – om professorers arbetsvillkor 2018, s. 9.

²² Vetenskapsrådet, Forskningsöversikt för humaniora och samhällsvetenskap, 2023, s. 11.

²³ Universitetskanslersämbetet, Högskolans framtida behov av doktorsexaminerade, 2022.

Figur 5: Antal doktorander inom olika forskningsområden, hösten 2022

Källa: SCB på uppdrag av Universitetskanslersämbetet, Doktorander och examina på forskarnivå 2022.

Antal doktorander inom olika ämnesområden

Som **figur 5** visar finns det största antalet doktorander inom medicin följt av naturvetenskap och teknik. Utöver det lilla ämnet lantbruksvetenskap är antalet doktorander lägst inom humaniora och konst (1 000 personer hösten 2022).

Antalet doktorander har minskat inom samtliga forskningsämnesområden under de senaste tio åren. Andelsmässigt har minskningen varit störst inom humaniora och konst – där har andelen doktorander minskat med 26 procent – från 1 340 doktorander hösten 2013 till 1 000 doktorander hösten 2022²⁴.

Doktorandfinansiering

Formellt talar man inte om forskningsfinansiering utan om medel till forskning och forskarutbildning. Det beror bland annat på att en relativt stor andel av all forskning bedrivs av doktorander. Doktorandfinansieringen är alltså viktig när vi granskar forskningsresurser. Som beskrivits har Vetenskapsrådets ämnesråd för humaniora och samhällsvetenskap påpekat att doktorander i humaniora och samhällsvetenskap i hög grad finansieras av fakultetsmedlen. Underförstått var då att humaniora och samhällsvetenskap i detta avseende skiljer sig från andra ämnesområden.

För att illustrera skillnaderna i doktorandfinansiering har siffror begärts ut från de olika fakulteterna vid Lunds universitet²⁵, landets största²⁶. Det finns inget skäl att tro att siffrorna från Lund skiljer sig nämnvärt från övriga landet.

26 %

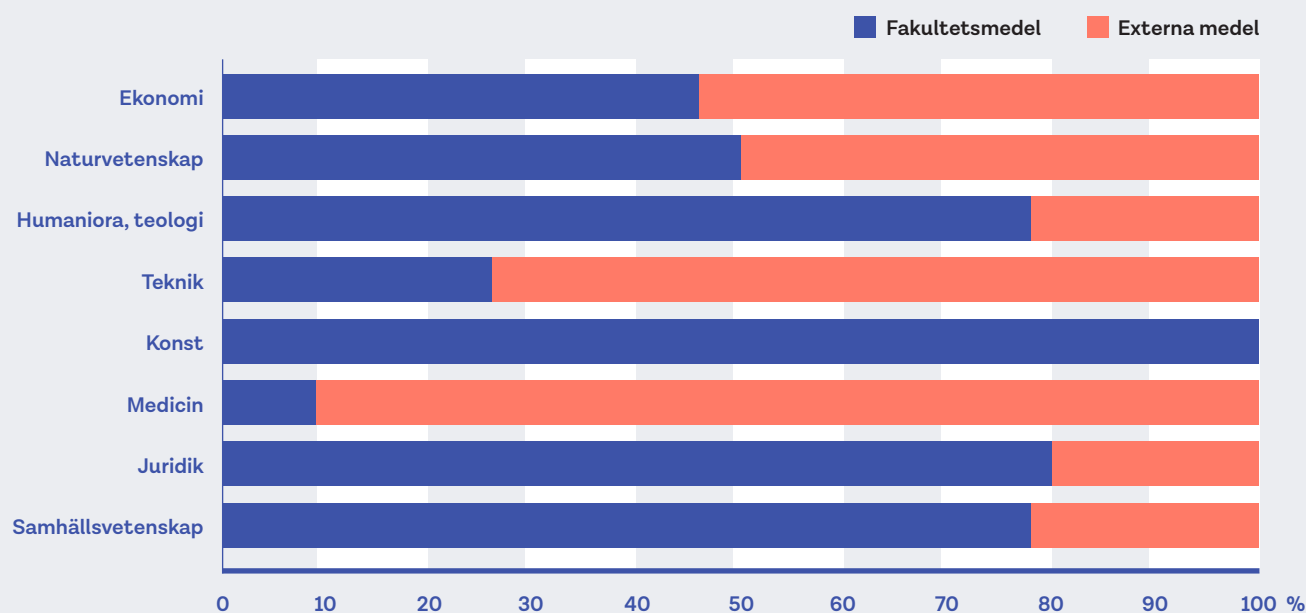
Så mycket har andelen doktorander inom humaniora minskat under de senaste tio åren.

²⁴ SCB på uppdrag av Universitetskanslersämbetet, Doktorander och examina på forskarnivå 2022.

²⁵ Uppgifter i mejl från fakulteterna till rapportförfattaren 8–24 november 2023.

²⁶ Uppgifter har också begärts ut från två andra universitet. Endast Lunds universitet har lämnat uppgifter som är användbara i sammanhanget.

Figur 6: Andel av doktoranderna vid Lunds universitet som finansieras genom fakultetsmedel respektive externa medel, 2023

Källa: Mejl från respektive fakultet till rapportförfattaren i november 2023.

Figur 6 visar tydligt att graden av externfinansierade doktorander är mindre inom humaniora, samhällsvetenskap, juridik och konst, jämfört med andra ämnesområden²⁷. Det är dock värt att påpeka en del detaljer som inte syns i diagrammet.

Inom humaniora och teologi gäller uppgiften om fakultetsfinansiering enbart Lunds universitet. Men vid Lunds universitet finns också doktorander som finansieras av fakultetsmedel från andra lärosäten som själva saknar examensrätt för doktorexamen. Det innebär att de 22 procent som uppges vara externfinansierade *kan* vara fakultetsfinansierade från ett annat lärosäte, eller med andra ord att de inte är finansierade av externa anslag utan av direkta basanslag till ett lärosäte. På konstnärlig fakultet är till exempel närmare en tredjedel av doktoranderna finansierade av fakultetsmedel från andra lärosäten. Medicinsk fakultet uppger att de fakultetsfinansierar samtliga doktorander under den tid de fullgör utbildningens obligatoriska kurser (3 månader). De doktorander som också är kliniskt verksamma finansieras under kurserna med ALF-medel, vilket i detta sammanhang kan anses vara samma sak som fakultetsfinansiering.²⁸

Sammantaget betyder detta att de fakulteter som har den största andelen direkta forskningsmedel också har störst möjlighet att finansiera doktorander genom externa medel, och har möjlighet att använda fakultetsmedlen till att till exempel finansiera en del forskning

²⁷ Uppgiften om graden av externfinansiering inom naturvetenskap är möjligen felaktig, det finns skäl att tro att externfinansieringen är större. Fakulteten undersöker om det kan finnas en felkälla men har tyvärr inte hunnit återkomma med nya uppgifter vid rapportens färdigställande.

²⁸ ALF-medel är medel som bekostar klinisk forskning där läkarutbildning bedrivs genom en överenskommelse mellan staten och regioner. För enkelhetens skull räknar vi här även dem som fakultetsfinansierade eftersom ALF-medel kan fördelas utan ansökningsförfarande av enskilda forskare.

för tillsvidareanställda. Motsatt förhållande gäller för de fakulteter som har minst direkta medel. De måste finansiera majoriteten av sina doktorander med fakultetsmedel, med följd att de universitetslärare som ska se till att undervisningen bedrivs i nära samband med forskningen inte själva har möjlighet att forska. Det förklarar också den dystra situationen med kompetensförsörjningen för utbildningen – fakultetsmedlen räcker inte till tillräckligt många doktorander.

Flest studenter – men minst resurser

Som rapporten visar går de största forskningsresurserna alltså till medicin, naturvetenskap och teknik. Det är också där det finns flest doktorander. Men var finns studenterna?

Som syns i **figur 7** har juridik och samhällsvetenskap flest studenter, nästan 138 000 – samtidigt har de 15 procent mindre forskningsanslag än teknik med 47 000 studenter.²⁹ Humaniora och konst, som tillsammans har cirka 52 500 studenter, alltså något fler än teknik, har ungefär 40 procent av teknikens forskningsmedel. Totalt sett finns 59 procent av studenterna inom humaniora, konst och samhällsvetenskap (cirka 190 000 studenter), men dessa ämnen får bara 20 procent av de totala forskningsmedlen (cirka 9,6 miljarder kronor). Sammantaget är alltså möjligheten till undervisning i nära anknytning till forskningen betydligt lättare att bedriva i ämnen som inte är humaniora eller samhällsvetenskap.

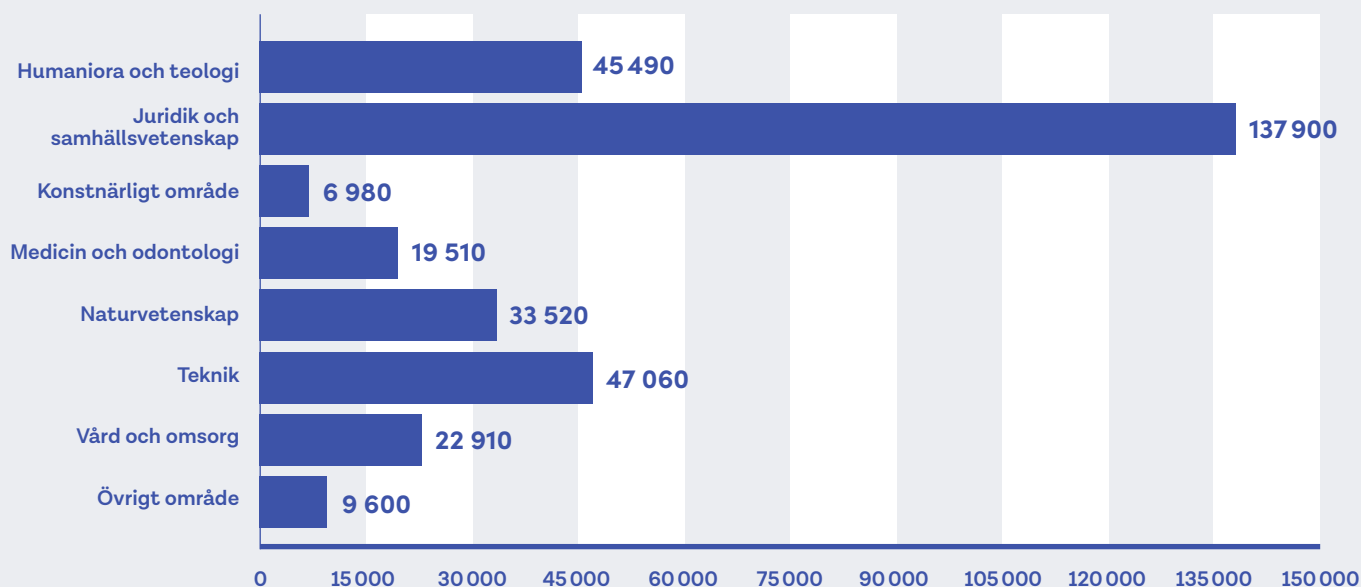
Skillnaden mellan tilldelning av forskningsanslag och utbildningsresurser har till viss del sin förklaring i behovet av infrastruktur i form av

59 %

av studenterna finns inom humaniora, konst och samhällsvetenskap, men dessa ämnen får bara 20 % av forskningsmedlen.

Figur 7: Antalet helårsstudenter per ämnesområde, läsåret 2021/22

Källa: Universitetskanslersämbetets årsrapport 2023, tabell 2.6.

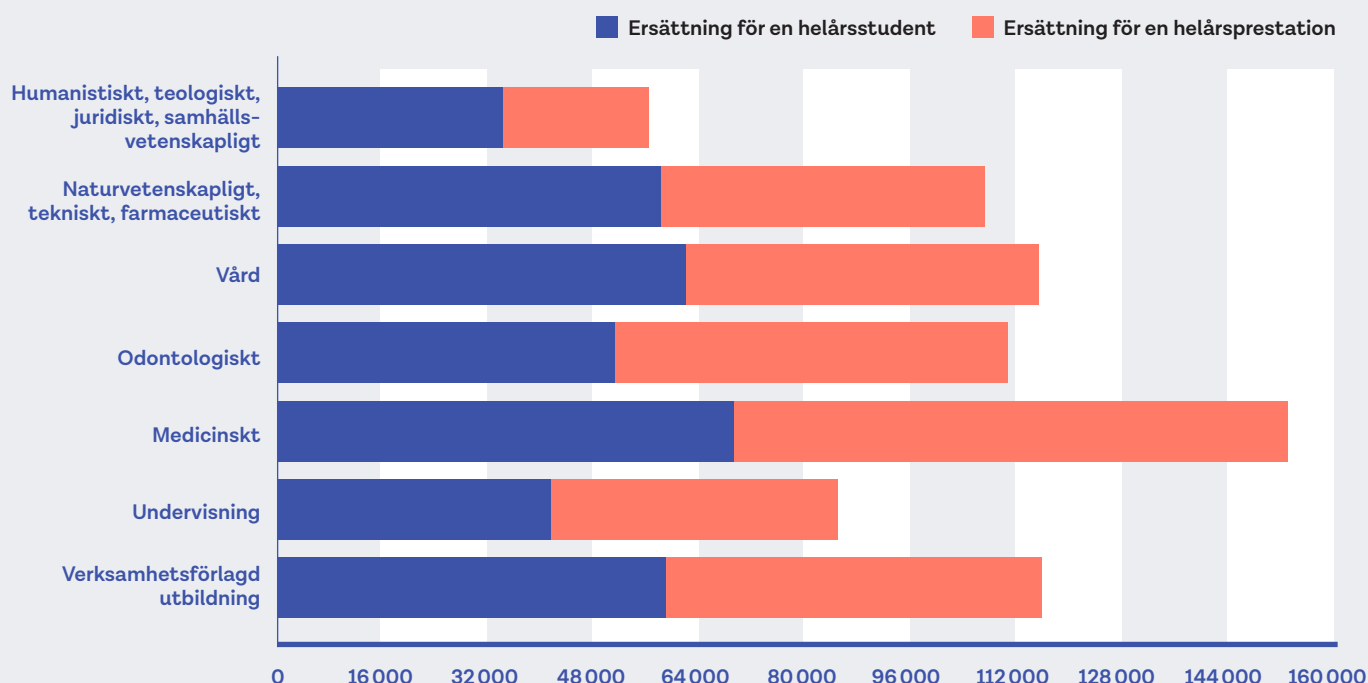
²⁹ Området med minst forskningsanslag – lantbruksvetenskap och veterinärmedicin – finns på Sveriges lantbruksuniversitet. Universitetskanslersämbetet redovisar att ämnets helårsstudenter (cirka 4 400) i huvudsak räknas till naturvetenskap, teknik och medicin. (Universitetskanslersämbetet, Databasen Högskolan i siffror)

laboratorier och teknisk utrustning, vilket behövs i mindre omfattning för humaniora och samhällsvetenskap än för mer direkt laborativa vetenskaper. Men denna skillnad räcker inte till att förklara glappet i den direkta tilldelningen. Humaniora och samhällsvetenskap har också ett växande behov av infrastruktur i form av till exempel bibliotek, tillhandahållande av utländsk vetenskaplig litteratur och databaser. Vanligen är den initiala kostnaden för till exempel databaser inte särskilt omfattande, men sådan infrastruktur är personalkrävande att underhålla och är på det sättet långsiktigt kostsamma åtaganden till vilka det i stor utsträckning saknas resurser.³⁰

Utbildningens finansiering

Högre utbildning har nästan hela sin finansiering från staten. Enda undantag är uppdragsutbildning och vissa utbildningar på små privata högskolor. Resurserna kommer till lärosätena genom ersättningsbelopp (i dagligt tal prislappar) vilka är olika för olika utbildningsområden. Ersättningsbeloppet delas i två delar. Uträkningen är teknisk och utgår från antalet studenter som påbörjar respektive genomför utbildningen. Lärosätena får ersättning för helårsstudenter (HÅS), det vill säga antalet studenter som antas till ett års studier, och helårsprestationer (HÅP) vilket är mängden studenter som fullgjort ett års utbildning.³¹ Prislapparna är olika för olika studieområden. I **figur 8** visas fördelningen till de största områdena.

Figur 8: Ersättningsbelopp i kronor till lärosäten för högskolestudenter, 2023

Källa: Regeringens budgetproposition 2022/23, utgiftsområde 16, tabell 5.10, s. 130.

³⁰ Vetenskapsrådet, Forskningsöversikt för humaniora och samhällsvetenskap, 2023, s. 18–19.

³¹ Man mäter inte student för student, utan räknar ut antalet HÅS och HÅP utifrån det lokala studentkollektivets totala prestation.

Dessa prislappar täcker cirka 95 procent av all utbildning. Utöver det finns prislappar för konst, media, musik, dans, design, opera, idrott och teater, men de är naturligtvis exceptionellt höga och kommer ytterligt få studenter till del.

När man studerar beloppen med kunskap om verksamheten framgår det tydligt att den görs med den gamla fakultetsindelningen som bas, med tillägg av konst, vård och undervisning (det vill säga delar av lärarutbildningarna).³² Denna indelning baseras på en uppfattning om verksamheten som sannolikt stämmer till viss del men som får vissa olyckliga konsekvenser. Några exempel:

- Ämnet statistik tillhör det samhällsvetenskapliga området, medan matematisk statistik tillhör naturvetenskap och därför får dubbelt så stor ersättning.
- I humanistiskt område ingår utbildning i främmande språk, en resurskrävande verksamhet som knappast kan bedrivas med den ersättning som ges.

Den lägsta ersättningen per student går till gruppen humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi. Problemet med det låga ersättningsbeloppet har DIK och DIK:s studentgrupp lyft i flera sammanhang.³³ Flera regeringar efter varandra har också varit medvetna om problemet. Till exempel höjde regeringen 2012–13 ersättningsbeloppen för att stärka kvaliteten. Men som Universitetskanslersämbetet visade i sin granskning av kvalitetsförstärkningen hade den ”påverkat kvaliteten, men i stort sett enbart genom att lärosätena har kunnat bibehålla den befintliga kvalitetsnivån”.³⁴ Det beror bland annat på att ersättningssystemet har en inbyggd mekanism som ska förhindra att statens kostnader skenar.³⁵ Det kallas ”produktivtetsavdrag” och innebär att all statlig verksamhet ska effektiviseras på samma sätt som verksamheter i det privata näringslivet. Men att effektivisera undervisningen är inte så lätt – att föreläsa snabbare är varken en genomförbar eller bra lösning.

Idag får studenterna inom dessa områden klara 75–90 procent av sin utbildning på egen hand eftersom resurserna bara räcker till 4–9 timmars undervisning per vecka, vilket visas i rapporter från Sveriges universitetslärare och forskare (SULF) respektive tanke-smedjan Humtank.³⁶ Men inte nog med det, deras lärare har i allt för liten grad möjlighet att bedriva forskning vilket bidrar till att det lagstadgade kravet på nära samband mellan utbildning och forskning blir svårt att uppfylla.

Ämnesgruppen humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi har den lägsta ersättningen per student.

4–9 timmar undervisning per vecka

Studenter inom humaniora och samhällsvetenskap får genomföra största delen av sin utbildning själva eftersom pengarna inte räcker till.

³² Gribbe på uppdrag av Universitetskanslersämbetet, Förändring och kontinuitet Reformerna inom högre utbildning och forskning 2022 s. 114.

³³ Bank, Jennie och Ekgren, Niva: Nedvärderingen av humaniora börjar på universitetet 2019 respektive DIK, Yttrande: En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan (SOU 2019:6), s. 10.

³⁴ Universitetskanslersämbetet, Uppföljning av kvalitetsförstärkning inom humaniora och samhällsvetenskap - Rapportering av ett regeringsuppdrag, 2015:14, 2015.

³⁵ SULF, Systemfel i kunskapsfabriken, 2018.

³⁶ SULF, Systemfel i kunskapsfabriken, 2018 respektive Humtank, Humanioras pris och värde: Resurser och utbildningskvalitet, 2016.

The background of the image is a wall covered in ancient Egyptian hieroglyphs. The hieroglyphs are arranged in vertical columns and include various symbols such as birds (owls, ducks), human figures, and abstract shapes. The colors used for the hieroglyphs are primarily red, blue, and gold. The wall itself is a light, textured color, possibly plaster or stone. A red text box is overlaid on the center of the image, containing a quote in white text.

”Om Sverige vill ligga i framkant när det gäller forskning och innovation är det både strategiskt och nödvändigt att satsa på humaniora och samhällsvetenskap.”

Avslutning: Underfinansieringen av humaniora och samhällsvetenskap får stora konsekvenser

Jämfört med andra ämnen får humaniora och samhällsvetenskap minst resurser för både forskning och utbildning, samtidigt som man utbildar mer än hälften av studenterna.

Lektorerna ägnar sig i jämförelse med andra områden också avsevärt mer åt undervisning än åt forskning, vilket försvagar undervisningens forskningsanknytning. Samtidigt har man alldeles för lite resurser till undervisningen, och ett närmast omöjligt uppdrag att effektivisera verksamheten.

Humaniora och samhällsvetenskap har färre doktorander jämfört med andra ämnesområden. Finansieringen av doktoranderna, det vill säga de blivande forskarna och universitetslärarna, görs dessutom från de knappa fakultetsanslagen vilket dels betyder att de inte är tillräckligt många för universitetens behov, dels att de utbildas till en forskning de flesta av dem inte kommer att kunna bedriva.

Underfinansieringen av humaniora och samhällsvetenskap får omfattande negativa konsekvenser för forskarna och studenterna men också för samhället.

Utbildningens kvalitet påverkas negativt

Humaniora och samhällsvetenskap får inte bara mindre resurser. De har också för få doktorander för att långsiktigt täcka personalbehovet. Dessutom har alltför många universitetslärare inom humaniora och samhällsvetenskap nästintill inga möjligheter att alls bedriva forskning.

På grund av att så stor andel av forskningsresurserna delas ut efter ansökan till externa finansörer blir också fördelningen mycket ojämn, både mellan ämnen och mellan forskare. Endast 10 procent av ansökningarna till Vetenskapsrådet inom humaniora och samhällsvetenskap beviljas. Den som en gång fått en ansökan beviljad och framgångsrikt genomfört projektet har rimligen större chans att nå framgång även med sitt nästa projekt vilket gör att snedfördelningen befästs.

De begränsade resurserna påverkar förstås forskningen negativt, men gör också att utbildningens kvalitet och forskningsanknytning blir sämre. Som rapporten visat får studenter inom humaniora och samhällsvetenskap betydligt mindre lärarledd tid.

Konsekvenser för arbetsmiljön

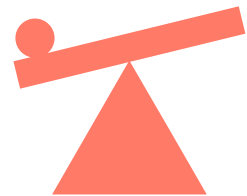
Bristen på finansiering skapar stress och otrygghet för forskarna. Andelen tidsbegränsade anställningar är generellt hög bland forskare och universitetslärare. Det drabbar arbetsmiljön och gör det svårt att behålla bra kompetens. Även den akademiska friheten påverkas negativt.

Arbetsmiljön blir också lidande av att framför allt lektorerna inom humaniora och samhällsvetenskap nästan uteslutande får ägna sig åt undervisning, en syssla man förväntas effektivisera år efter år. Undervisning är förstås svår att effektivisera, i synnerhet som antalet undervisningstimmar redan är få.

Sämre möjlighet att hantera avgörande samhällsutmaningar

I slutändan drabbas också samhället av att humaniora och samhällsvetenskap missgynnas. Världen blir alltmer komplex. Relationerna mellan nationer, folkgrupper och subkulturer blir alltmer polariserade. Vi har krig i Europa igen, desinformation får fäste, främlingsfientligheten frodas och demokratin är under attack. Klimatkrisen och dess påtagliga följder i form av extremväder, bränder och översvämningar skapar närmast oöverskådliga problem för mänskligheten och naturen. Mycket återstår för att vi ska kunna uppnå hållbarhetsmålen i Agenda 2030.

I det läge Sverige och världen befinner sig behövs en massiv satsning på forskning som långsiktigt kan arbeta med dessa och andra frågor och utmaningar som samhället står inför. Forskning

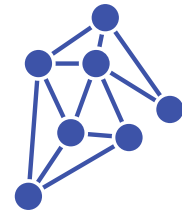
De begränsade resurserna påverkar förstås forskningen negativt, men gör också att utbildningens kvalitet och forskningsanknytning blir sämre.

Bristen på finansiering skapar stress och otrygghet för forskarna, och gör det svårt att behålla bra kompetens.

som kan tolka och begripliggöra de kulturella yttringar motsättningar tar sig. Det vill säga: forskning inom humaniora och samhällsvetenskap.

De kunskaper som dessa ämnen ger, som källkritik och kreativitet, att tolka samhälle och språk eller att hantera etiska och filosofiska frågeställningar, är dessutom i många fall svåra att automatisera. De är och kommer fortsätta vara viktiga i samhället, på arbetsmarknaden och i AI-utvecklingen. Om Sverige vill ligga i framkant när det gäller forskning och innovation är det både nödvändigt och strategiskt att satsa på dessa forskningsområden.

Satsningar på forskning som bedöms som excellent och innovativ brukar i högre grad premiera områden som teknik, naturvetenskap och medicin, på bekostnad av humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen.

”I det läge Sverige och världen befinner sig behövs en massiv satsning på forskning som långsiktigt kan arbeta med frågor och utmaningar som samhället står inför.”

Strategiskt att satsa på humaniora och samhällsvetenskap

Fokus för regeringens forskningspolitik är excellens, internationalisering och innovation³⁷. Satsningar på forskning som bedöms som excellent och innovativ har tidigare i högre grad premierat områden som teknik, naturvetenskap och medicin, på bekostnad av humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen. Om Sverige vill ligga i framkant när det gäller forskning och innovation anser DIK att det är både strategiskt och nödvändigt att också satsa på humaniora och samhällsvetenskap.

³⁷ Utbildningsdepartementet, Inbjudan att inkomma med synpunkter på regeringens forsknings- och innovationspolitik, U2023/01467

DIK kräver

1. Långsiktiga satsningar på humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning

Regeringens direkta basanslag till forskning och forskarutbildning inom humaniora och samhällsvetenskap behöver stärkas. Det är en förutsättning för att tillräckligt många doktorander ska utbildas för att trygga kompetensförsörjningen, men också för att universitetslärarna ska få en reell chans att bedriva undervisning i nära anknytning till forskning.

Humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning behöver också i betydligt högre grad bli föremål för strategiska satsningar likt de som gjorts på teknik, naturvetenskap och medicin. Dessa discipliner bör få en resursförstärkning på åtminstone 50 procent, i enlighet med förslaget från Vetenskapsrådets ämnesråd för humaniora och samhällsvetenskap.

2. Högre ersättningsbelopp för utbildning inom humaniora och samhällsvetenskap

Ersättningen till lärosätena för utbildning inom humaniora och samhällsvetenskap måste öka så att den lärarledda tiden kan utökas – studenterna ska inte behöva bedriva 75–90 procent av sin utbildning genom självstudier. Det är en fråga om kvalitet i utbildningen och en förutsättning för att bredda rekryteringen. Det så kallade produktivitetsavdraget som syftat till att effektivisera högskolan bör slopas och den prestationsbaserade ersättningen där lärosäten får ersättning först efter att studenten fått sina poäng bör tas bort.

3. Stärk estetiska och humanistiska ämnen i grundskolan och gymnasiet

För att fler ska vilja och våga satsa på en akademisk karriär inom humaniora och samhällsvetenskap behöver de estetiska, humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnena få en mer framträdande roll redan i grundskolan. DIK anser att estetiska ämnen ska bli obligatoriska på gymnasiet. Att dessa discipliner stärks genom hela utbildningskedjan är en förutsättning för att säkra den framtida kompetensförsörjningen av doktorander och forskare inom humaniora och samhällsvetenskap.

4. Högre krav på trygga anställningar inom akademien

Tidsbegränsade tjänster ska bara användas när det är motiverat – de ska inte sättas i system och staplas på varandra. Med en tillräcklig basfinansiering får lärosätena förutsättningar att erbjuda fler trygga anställningar och arbetsvillkor, men det kommer inte att ske per automatik. Parterna ansvarar för en stor del av lösningen genom avtal, men det krävs också att regeringen i regleringsbrev och propositioner tydliggör lärosätenas ansvar att göra trygga anställningar till norm. Lärosätena måste också se till att ha långsiktig planering av verksamheten och sina rekryteringsprocesser.

**Facket för kultur,
kommunikation
och kreativ sektor**

DiK